

УДК 376.378-018.43:614.46

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-3-37>**Крістіна ТОРОП,***orcid.org/0000-0002-2330-1960*

доктор педагогічних наук,

директор

Комунального закладу освіти «Спеціальна школа «Шанс»

Дніпропетровської обласної ради»

(Дніпро, Україна) *torop.kristina@gmail.com***Наталія ЯРМОЛА,***orcid.org/0000-0001-9374-5543*

кандидат педагогічних наук,

завідувач відділу інклюзивного навчання, заступник директора з наукової роботи

Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка

Національної академії педагогічних наук України

(Київ, Україна) *nat.yar1978@gmail.com***Богдана ВАСИЛЕНКО,***orcid.org/0000-0002-3470-9718*

вчитель-дефектолог

Комунального закладу освіти «Спеціальна школа «Шанс»

Дніпропетровської обласної ради»

(Дніпро, Україна) *danon.vasilenko@gmail.com*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Сьогодні вже очевидно, що дистанційне навчання є життєво важливим аспектом освіти, оскільки такий формат навчання гарантує, що освіта може продовжуватися навіть тоді, коли обставини не дозволяють учням або вчителям фізично відвідувати школи, долаючи таким чином перешкоди часу і місця, а також появу пандемій та/або інших кризових ситуацій.

Для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку навчання в дистанційному форматі є проблемою, оскільки вони вимагають особливого підходу до своїх освітніх потреб. Це означає, що освіта має бути адаптована до їх здібностей і потреб, які відрізняються через рівень їх функціонування.

Мета цієї статті полягає у висвітленні актуальних проблем організації дистанційного навчання молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах спеціальної школи.

Проаналізовано дослідження, в яких висвітлюються бар'єри що перешкоджають впровадженню дистанційного навчання осіб з особливими освітніми потребами. Окреслено особливості навчання молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку. Наголошено на важливості участі батьків або осіб, що їх замінюють в освітньому процесі під час дистанційного навчання. Зазначено, що організація дистанційного навчання для молодших школярів з ППР вимагає від вчителів творчого підходу до способів викладання освітньої програми. Акцентовано, що організація освітнього процесу під час дистанційного навчання має бути зосереджена не лише на академічному навчанні, але й на розвитку життєвих компетентностей. Розглянуто питання підтримки батьків або осіб, що їх замінюють.

Зроблено висновки, що для вирішення проблем організації дистанційного навчання молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку учнів необхідна наявність доступних матеріалів, які мають відповідати їх індивідуальним потребам та є доступними для них; використання різноманітних інструментів чи методів шляхом проб і помилок для забезпечення максимальної індивідуалізованості навчання; зосередженість не лише на академічному навчанні, але й на розвитку життєвих компетентностей; активного зворотного зв'язку між учасниками освітнього процесу; зосередженість навчальних програм на безпеці та добробуті учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, а не на їхніх академічних результатах.

Ключові слова: дистанційне навчання, діти з порушеннями інтелектуального розвитку, спеціальна школа.

Kristina TOROP,

orcid.org/0000-0002-2330-1960

Doctor of Pedagogical Sciences,

Director

Municipal Educational Institution "Special School "Chance"

of the Dnipropetrovsk Regional Council"

(Dnipro, Ukraine) torop.kristina@gmail.com

Nataliia YARMOLA,

orcid.org/0000-0001-9374-5543

Ph.D,

Deputy Director for Research

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology

of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

(Kyiv, Ukraine) nat.yar1978@gmail.com

Bohdana VASYLENKO,

orcid.org/0000-0002-3470-9718

Correctional teacher

Municipal Educational Institution "Special School "Chance"

of the Dnipropetrovsk Regional Council"

(Dnipro, Ukraine) danon.vasilenko@gmail.com

CURRENT PROBLEMS OF ORGANIZATION OF DISTANCE LEARNING FOR ELEMENTARY SCHOOLCHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

Today, it is clear that distance learning is a vital aspect of education, as it ensures that education can continue even when circumstances prevent students or teachers from physically attending schools, thus overcoming the obstacles of time and place, as well as pandemics and/or other crises.

For students with intellectual disabilities, distance learning is a challenge because they require a special approach to their educational needs. This means that education should be adapted to their abilities and needs, which differ due to their level of functioning.

The purpose of this article is to highlight the actual problems of organization of distance learning for younger pupils with intellectual disabilities in a special school.

The article presents a review of barriers to the implementation of distance learning for children with intellectual disabilities. Specific learning features of junior schoolchildren with intellectual disabilities are outlined. The importance of the participation of parents or persons in loco parentis in the educational process during distance learning is emphasized. It is noted that the organization of distance learning for junior schoolchildren with intellectual disabilities requires teachers to be creative in the ways they teach the educational program. It is emphasized that the organization of the educational process in distance learning should focus not only on academic learning but also on the development of life competencies. The issue of support for parents or persons in loco parentis is considered.

It is concluded that in order to solve the problems of organizing distance learning for younger students with intellectual disabilities, it is necessary to have accessible materials that meet their individual needs and are accessible to them; use of various tools or methods through trial and error to ensure maximum individualization of learning; focus not only on academic learning but also on the development of life competencies; active feedback between participants in the educational process.

Key words: *distance learning, children with intellectual disabilities, special school.*

Постановка проблеми. В Україні дистанційна форма навчання широкого розповсюдження набула в період пандемії COVID-19 й наразі є найпоширенішою в умовах війни. На сьогодні, дистанційне навчання є найактуальнішою формою отримання освітніх послуг в той період, коли відвідування школи є небезпечним, втім, для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку (ППР) така форма навчання не може повністю замінити традиційну. Зокрема, організація дистанційного

навчання викликає значні складнощі не лише для таких учнів, а й для всіх учасників освітнього процесу, і поряд з цим перешкоджає процесу забезпечення безперервності освітнього процесу з урахуванням індивідуальної освітньої траєкторії навчання учнів з ППР.

Аналіз досліджень. Окремі питання організації дистанційного навчання з учнями з особливими освітніми потребами розглядалися сучасними дослідниками, такими як Т. Дегтяренко,

Л. Прохоренко, В. Шевченко, Н. Ярмола та ін. На думку науковців, дистанційне навчання надає виняткові можливості для навчання, оскільки дозволяє гнучко підходити до методів і матеріалів навчання, розкладу та фізичного розташування та ін., але як і всім моделям навчання, дистанційному навчанню притаманні певні проблеми. Вони є актуальними як в українських реаліях, так і закордонних освітніх системах.

Зокрема, у дослідженнях S. Sonnenschein та ін. виокремлено три основні проблеми, що перешкоджають успішній реалізації дистанційного навчання: зниження рівня спеціальної освіти та корекційно-розвивальних послуг; учні з особливими освітніми потребами (ООП) не можуть навчатися без значної підтримки дорослих; батькам важко надавати своїм дітям допомогу через інші зобов'язання, включаючи роботу та догляд за дитиною. Поруч з цим, наукові розвідки Yazcaoglu G та ін. виявили такі проблемні моменти: багато учнів з особливими потребами не відвідували онлайн-уроки; вчителі не надавали зворотного зв'язку щодо діяльності школярів; між вчителями, сім'ями та учнями була відсутня комунікація та співпраця. Крім того, результати дослідження показали, що діти не хотіли і не могли адаптуватися до дистанційної освіти. Дослідження (Cooper H., Hawk A., Wachtel S.) показують, що учні з ООП стикаються з більшим ризиком регресу у навчанні, коли вони не в школі, а також потенційно можуть повільніше набувати навичок і знань, ніж їхні однолітки з нормотиповим розвитком.

Ряд проаналізованих публікацій висвітлюють соціальні та емоційні аспекти використання дистанційного навчання для навчання дітей з ООП. Приміром, Fegert M. et al., дослідили тривогу, відсутність контакту з однолітками та обмежені можливості для регулювання стресу як основні виклики під час дистанційного навчання. Wright C. та ін. зазначили, що учні з інвалідністю є одними з найбільш вразливих осіб під час дистанційного формату освіти, яка може вплинути на їхнє емоційне та психічне здоров'я та здоров'я їхніх родин у довгостроковій перспективі. Тоуеро С. підкреслив, що в умовах використання дистанційної форми навчання, значної уваги треба приділяти психічному здоров'ю учасників освітнього процесу.

Беручи до уваги результати вищезгаданих досліджень, очевидно, що питання про те, як найкраще навчати учнів з порушеннями інтелектуального розвитку в дистанційних умовах, все ще залишається недостатньо вивченим.

Маючи практичний досвід впровадження дистанційного навчання школярів з порушеннями інтелектуального розвитку варто зазначити, що його реалізація можлива, хоча й дійсно має низку проблем.

Мета статті полягає у висвітленні актуальних проблем організації дистанційного навчання молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах спеціальної школи.

Виклад основного матеріалу. Дистанційне навчання передбачає організацію освітнього процесу із застосуванням особливих технологій навчання, а також відмінні від традиційних засоби, методи, організаційні форми навчання, особливу форму взаємодії вчителя й учнів, а також всіх учасників освітнього процесу. Водночас, як і будь-яка система навчання, вона має той самий компонентний склад: цілі, зміст, методи, організаційні форми, засоби навчання.

Організація дистанційного освітнього процесу в спеціальній школі передбачає навчальні та корекційно-розвиткові заняття, самостійну, дослідницьку та пошукову роботу, проєктну діяльність, консультації та інші форми організації освітнього процесу з урахуванням індивідуальних особливостей школярів, які сприяють розвитку ключових компетентностей здобувачів освіти.

При організації навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку важливо орієнтуватися на індивідуальні особливості учнів, їх потреби та можливості, а також досягнутий ними рівень мислення, пам'яті, сприйняття тощо.

Основними з наслідків нездатності опанувати рівень абстрактного мислення є труднощі в аналізі, синтезі, абстрагуванні і узагальненні. Тому, навчання дітей з ППР повинне спиратися на конкретну реальність для отримання результату.

Нестача навичок в роботі із стратегіями утримання інформації призводить до зниження стійкості пам'яті. Вони краще запам'ятовують матеріал, пов'язаний з їх власним досвідом, ґрунтований на емоціях, який зберігається в короткотривалій пам'яті. Цей тип пам'яті у дітей з ППР розвинутий на рівні з нормотиповими дітьми. Проте значне обмеження спостерігається відносно семантичної пам'яті, оскільки запам'ятовування мовних повідомлень, що утворюють систему знань, вимагає складних понятійних операцій, які порушені. Тому при навчанні дітей з порушеннями інтелектуального розвитку потрібно розвивати полісенсорне сприйняття, процес діяльності бажано пов'язувати з емоціями і частими повтореннями, щоб матеріал запам'ятався. Також важливо, щоб вони могли використати отри-

мані знання на практиці, інакше навчання може бути без розуміння. Отже, існує попит на «практичну роботу» або більш інтерактивні стратегії навчання, які дозволяють стимулювати сенсорну систему сприйняття.

Індивідуальні особливості дітей з порушеннями інтелектуального розвитку визначають загальну картину труднощів в навчанні, характерних для цієї групи дітей, яких необхідно враховувати при проведенні дистанційного навчання.

Під час дистанційного навчання взаємодія може відбуватися за допомогою як синхронних інструментів (відеоконференції, аудіопотоки, онлайн-чати та ін.), так і асинхронних інструментів (електронна пошта, дискусійні дошки та ін.).

У багатьох випадках дистанційне навчання поєднує в собі синхронні і асинхронні елементи. Синхронне навчання може включати широкий спектр освітніх заходів в режимі реального часу, які проводяться впродовж певного проміжку часу та передбачає спільну роботу учнів і вчителів в режимі реального часу.

Асинхронне навчання включає поширення навчальних матеріалів, до яких учні отримують доступ і взаємодіють з ними в міру можливості, а не в певний проміжок часу. Матеріали можуть бути відправлені поштою або доставлені додому учням, або через інтернет-платформи, телебачення та ін.

В Положенні про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти зазначено, що педагогічні працівники самостійно визначають режим проведення окремих навчальних занять, але не менше 30 відсотків навчального часу, передбаченого освітньою програмою закладу освіти має відбуватися в синхронному режимі. Однак для учнів, які з поважних причин не можуть взяти участь у синхронному режимі взаємодії, заклад має забезпечити використання інших засобів комунікації, доступних для учнів.

Дистанційне навчання вимагає наявності певного досвіду і володіння інтерактивними технологіями, а також стійкої уваги, мотивації, організованості та співпраці. Усе це є особливими проблемами для учнів з порушенням інтелектуального розвитку. У класі учні покладаються на своїх учителів, які допоможуть їм впоратися з цими проблемами, вдома вони не завжди можуть отримати цю підтримку.

З метою проведення аналізу освітньої діяльності молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку під час дистанційного навчання нами було проведено дослідження, в результаті якого ми отримали фактичні дані щодо труднощів та проблем дистанційного навчання.

За результатами проведеної роботи було виявлено, що батьки дітей з ППР занепокоєні впливом такого формату навчання через нездатність дітей брати самостійну участь в навчанні та відсутність можливостей для соціального розвитку. З 75 молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку, які були залучені до моніторингу, майже 100% не можуть працювати онлайн самостійно. Враховуючи той факт, що серед молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку 34% вимагають часткової підтримки з боку дорослого, а 66% – повної підтримки, то забезпечити навчання в синхронному режимі доволі складно. У школярів з порушеннями інтелектуального розвитку, часто бракує уваги або навичок саморегуляції, необхідних для участі у формальному дистанційному навчанні.

Орім того, за результатами дослідження, проведеного на виборці зі 148 батьків: 72% зазначили, що надавати підтримку дітям під час дистанційного навчання їм легше в асинхронному режимі, 28% – обрали змішаний формат. Найбільшим занепокоєнням батьків було те, що учні з порушеннями інтелектуального розвитку відставатимуть у навчанні через недоступність дистанційних форм навчання або не зможуть належним чином використовувати технології.

Батьки, багато з яких мають вищу освіту, говорять про те, що не мають часу на виконання всього того, чого від них очікують вчителі та не мають достатньо часу для того, щоб допомагати своїм дітям на уроках з огляду на їхню власну зайнятість. Батьки скаржаться на брак навичок для навчання дітей, а також на те, що їхнім дітям важко виконувати завдання без значного контролю з боку дорослого. Окрім того, батьки які займалися будь-якою діяльністю пов'язаною з дистанційним навчанням повідомили, що відчувають стрес і це є цілком зрозумілим, бо регулярна організація умов для навчання в дистанційному форматі для молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку вимагає від батьків не аби яких зусиль (облаштування місця для уроків, максимально захищене від відволікаючих чинників; відстеження термінів та регулярність виконання та здачі робіт; отримання консультації від учителів та ін.). Перебування вдома з дитиною з особливими освітніми потребами впродовж багатьох годин в день також може створити напружену атмосферу серед членів сім'ї. Багатогодинні турботи без можливості пересування, контакту з фахівцями і педагогами послаблюють психічний і фізичний стан батьків, що може привести до частіших конфліктів між

членами сім'ї, а також негативно позначитися на психічному стані дитини.

Варто наголосити, що в організації дистанційного навчання для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, зокрема молодших школярів, батьки відіграють життєво важливу роль, саме від їхньої підтримки залежить ефективність дистанційного навчання.

Процес адаптації до нових умов, використання дистанційного навчання в освітньому процесі стало проблемою для всіх учасників освітнього процесу. Всі опитані вчителі, які працюють з молодшими школярами з порушеннями інтелектуального розвитку стикаються з проблемою, коли батьки виконують завдання замість дітей. Батьки в погоні за гарними оцінками чи ще з якихось причин перешкоджають дитині набувати важливої навички – вчитися нести відповідальність за власне навчання. Батьки звичайно повинні давати відповіді на питання або обговорювати якісь проблеми з дитиною, але учень повинен сам вирішувати, що писати або відповідати, і він повинен сам вчитися і думати, щоб виконати завдання. У цій ситуації робота вчителя перетворюється з моделі прямого навчання в модель коучинга, тобто, учитель підтримує сім'ї в процесі формування розуміння шкільних очікувань, цілей і завдань. Педагогічні працівники повинні надавати чіткі рекомендації відносно ролі батьків і їх підтримки, яку вони повинні надавати учням. Дуже важливо організувати учбовий процес в дистанційному режимі так, щоб дитина поступово привчалася навчатися самостійно.

Однією з умов впровадження дистанційного навчання є використання інформаційних технологій, що є рішенням для подолання часових і просторових бар'єрів. В умовах сьогодення дистанційна освіта є вимогою часу, однак в навчанні дітей з порушеннями інтелектуального існує значна проблема, яка визначає якість освіти, рівень цифрової компетентності учнів, їх батьків, а в деяких випадках і вчителів, яка є вкрай важливою для участі в цій формі навчання.

Проблема також може полягати в відсутності комп'ютерного забезпечення або Інтернету, який є основою дистанційної освіти. Досвід вказує, що учні з порушеннями інтелектуального розвитку мають менший доступ до ІКТ, що підтверджує існування цифрової нерівності в цій групі школярів. Проведене опитування серед батьків 75 молодших школярів з ППР виявило, що 13% дітей не мають засобів для дистанційного навчання, 15% учнів використовують для навчання гаджети батьків, 72% мають власні ТЗН. Проте ми вважаємо, що набагато серйознішою проблемою є низький

рівень цифрової компетентності учнів, батьків та в деяких випадках вчителів. Складнощі з доступністю, а також підготовкою вчителів до проведення занять в дистанційному форматі представляють загрозу для ефективності і якості навчання, що проводиться в дистанційній формі, особливо для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, які потребують значної адаптації та модифікації навчального контенту.

Дистанційне навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку вимагає від учителів особливої підготовки і пошуку правильного способу його реалізації, що відповідає потребам і здібностям цих учнів. Існує безліч передумов, які вказують на те, що дистанційна освіта може сприяти розвитку людей з особливими освітніми потребами, але, на жаль, також вона може стати причиною їх подальшої деградації.

Одним із головних викликів було розширення компетенцій вчителів, для набуття онлайн-навичок планування, впровадження та оцінювання успішності своїх учнів, впровадженням альтернативних методів навчання, створенням контенту, що забезпечує залучення більшості учнів, і наданням чітких інструкцій учням та ін. Зазначимо, що з моменту запровадження дистанційного формату з часів початку пандемії до сьогодні, відбулися значні зрушення. Зокрема, задля розширення можливостей використання цифрових інструментів для організації дистанційного навчання й підвищення ефективності освітнього процесу Міністерство освіти і науки України за підтримки Google Україна організувало безоплатне навчання в межах програми «Google Digital Tools for Education». Ця ініціатива суттєво сприяла розвитку цифрової компетентності педагогічних працівників, а також учнів та їх батьків, що в свою чергу значно полегшало процес використання онлайн-інструментів для проведення групових проєктів, експериментів, електронних екскурсій, презентацій, дискусій та ін.. Розвиток цифрової компетентності значно підвищила рівень взаємодії, яка відіграє важливу роль як фактор, що впливає на навчання учнів і мотивацію до навчання.

Складним питанням є підготовка матеріалів для дистанційного навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку яка обумовлена специфікою процесу навчання та особливостями розвитку учнів даної категорії. Це зобов'язує використовувати значну індивідуалізацію освітнього процесу. Переважна більшість опитаних вчителів, були стурбовані тим, що учні з порушеннями інтелектуального розвитку не матимуть доступних навчальних матеріалів. Передача

змісту відповідно до потреб цих учнів вимагає від учителів різних компетентностей. Відбір змісту, об'єму матеріалу для дистанційного навчання також є складним завданням для учителів. Не існує жодного конкретного навчального матеріалу чи підходу, який би ефективно сприяв навчанню для всіх. Щоб навчання було ефективним, учні з порушеннями інтелектуального розвитку повинні отримувати навчальні матеріали і методи, пристосовані до їхніх унікальних потреб. Для цього необхідно провести діагностику учня на предмет того, в якому ступені можливе викладання освітньої програми в режимі онлайн, а в якій – неможливо. Також необхідно визначити, що важливіше – підтримувати знання і навички учня, які він вже придбав під час попереднього навчання, або формувати нові компетентності, а можливо тільки підтримувати спілкування з учнем.

Висновки. Безперечно, дистанційне навчання може відкривати нові можливості для учнів з особливими освітніми потребами, поруч з цим створювати нові бар'єри у доступі до освітнього процесу. Варто усвідомлювати, що не існує універсального рішення для ефективного дистанційного навчання, особливо для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку.

В умовах дистанційного навчання значну роль відіграють батьки або особи що їх замінюють (опікуни, бабусі, дідусі, сестри та ін. які доглядають за дітьми). Однак більшість з дорослих, які мають надавати дитині з ППР допомогу в навчанні, з різних причин (невміння працювати з цифровими технологіями, небажання витратити власний час на роботу вчителем, зайнятість іншими справами тощо) не є активними учасниками освітнього процесу. Тому педагоги мають враховувати ці аспекти, вибірково підходити до підбору методів та інструментів роботи, враховуючи особливості як учня так і його оточення.

Організація дистанційного навчання для молодших школярів з ППР вимагає від вчителів творчого підходу до способів викладання освітньої програми. Окрім надання навчальних матеріалів учням з ППР потрібен постійний зворотний зв'язок і пояснення. Освітній процес дітей з порушеннями інтелектуального розвитку не може обмежуватися лише викладанням академічних знань, навіть в умовах дистанційного формату потрібно пам'ятати про розвиток життєвих компетентностей, які дозволять школярам з ППР розвивати незалежність.

Варто відмітити, що на сьогодні відсутні освітні онлайн платформи для навчання дітей з ППР, які б максимально відповідали їх індивідуальним особливостям та запитам педагогів. Поруч з цим, учні з порушеннями інтелектуального розвитку, так само як і діти з нормотиповим розвитком, потребують доступних інтерактивних навчальних матеріалів.

Отже, для вирішення проблем організації дистанційного навчання молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку учнів, на нашу думку, необхідна:

- наявність доступних матеріалів, які мають відповідати їх індивідуальним потребам та є доступними для них;
- використання різноманітних інструментів чи методів шляхом проб і помилок для забезпечення максимальної індивідуалізованості навчання;
- зосередженість не лише на академічному навчанні, але й на розвитку життєвих компетентностей;
- активного зворотного зв'язку між учасниками освітнього процесу;
- зосередженість навчальних програм на безпеці та добробуті учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, а не на їхніх академічних результатах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Деякі питання організації дистанційного навчання : Наказ МОН України від 08.09.2020 р. № 1115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text>
2. Сосніч Ю.С. Деякі аспекти організації дистанційного навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку. *Освіта дітей з особливими потребами: шляхи розбудови* : зб.наукових праць / за ред. В.В. Засенка. Київ : ФОП «Симоненко О.І.», 2021 Вип. 19.
3. Cooper, H. «Summer Learning Loss: The Problem and Some Solutions.» LD OnLine WETA. <http://www.ldonline.org/article/8057/>
4. Fegert J. M. et. Challenges and burden of the Coronavirus 2019 (COVID-19) pandemic for child and adolescent mental health: a narrative review to highlight clinical and research needs in the acute phase and the long return to normality / al. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*. 2020. Vol. 14, № 1. URL: <https://doi.org/10.1186/s13034-020-00329-3>
5. Hawk, A. 8 Ways to Counter Summer Learning Loss in Kids with Learning Disabilities. Free Spirit Publishing, May 24, 2018. <https://freespiritpublishingblog.com/2018/05/24/8-ways-to-counter-summer-learning-loss-in-kids-with-learning-disabilities/>
6. Sonnenschein S. et al. This will likely affect his entire life: Parents' views of special education services during COVID-19 / *International Journal of Educational Research*. 2022. Vol. 112. P. 101941. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2022.101941>

7. Toquero C. M. Challenges and Opportunities for Higher Education amid the COVID-19 Pandemic: The Philippine Context. *Pedagogical Research*. 2020. Vol. 5, № 4. P. em0063. URL: <https://doi.org/10.29333/pr/7947>
8. Wachtel, S. Putting a Stop-Block on the Summer Slide. *Rethink Education*, June 1, 2015. <https://www.rethinked.com/blog/blog/tag/learning-loss/>
9. Wright C., Steinway C., Jan S. The Crisis Close at Hand: How COVID-19 Challenges Long-Term Care Planning for Adults with Intellectual Disability. *Health Equity*. 2020. Vol. 4, № 1. P. 247–248. URL: <https://doi.org/10.1089/health.2020.0020>
10. Yazcayir G., Gurgur H. Students with Special Needs in Digital Classrooms during the COVID-19 Pandemic in Turkey. *Pedagogical Research*. 2021. Vol. 6, № 1. P. em0088. URL: <https://doi.org/10.29333/pr/9356>
11. Zasenka V., Prokhorenko L. Children with Special Educational Needs. Education during the Pandemic. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska sectio J-Paedagogia-Psychologia*. 2022. Vol. 35, № 1. URL: <https://doi.org/10.17951/j.2022.35.1.123-130>

REFERENCES

1. Deiaki pyttannya orhanizatsii dystantsiinoho navchannia (2020) [Some issues of organizing distance learning]: Nakaz MON Ukrainy vid 08.09.2020 r. № 1115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20> [in Ukrainian].
2. Sosnich Yu.S. (2021) Deiaki aspekty orhanizatsii dystantsiinoho navchannia uchniv z porushenniamy intelektualnogo rozvytku [Some aspects of organizing distance learning for students with intellectual disabilities]. *Osvita ditei z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy: zb.naukovykh prats/za red.. V.V. Zasenka*. Kyiv: FOP «Symonenko O.I.», 2021. Vyp. 19. [in Ukrainian].
3. Cooper, H. (2018) «Summer Learning Loss: The Problem and Some Solutions.» LD On-line | WETA. <http://www.ldonline.org/article/8057/> [in English].
4. Fegert J. M. et al. Challenges and burden of the Coronavirus (COVID-19) pandemic for child and adolescent mental health: a narrative review to highlight clinical and research needs in the acute phase and the long return to normality / *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*. 2020. Vol. 14, № 1. URL: <https://doi.org/10.1186/s13034-020-00329-3>
5. Hawk, A. 8 Ways to Counter Summer Learning Loss in Kids with Learning Disabilities. *Free Spirit Publishing*, May 24, 2018. <https://freespiritpublishingblog.com/2018/05/24/8-ways-to-counter-summer-learning-loss-in-kids-with-learning-disabilities/>
6. Sonnenschein S. et al. (2022) This will likely affect his entire life: Parents' views of special education services during COVID-19 / *International Journal of Educational Research*. 2022. Vol. 112. P. 101941. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2022.101941>
7. Toquero C. M. (2020) Challenges and Opportunities for Higher Education amid the COVID-19 Pandemic: The Philippine Context. *Pedagogical Research*. 2020. Vol. 5, № 4. URL: <https://doi.org/10.29333/pr/7947>
8. Wachtel, S. (2015) “Putting a Stop-Block on the Summer Slide.” *Rethink Education*, June 1. <https://www.rethinked.com/blog/blog/tag/learning-loss/>
9. Wright C., Steinway C., Jan S. (2020) The Crisis Close at Hand: How COVID-19 Challenges Long-Term Care Planning for Adults with Intellectual Disability. *Health Equity*. Vol. 4, № 1. P. 247–248. URL: <https://doi.org/10.1089/health.2020.0020>
10. Yazcayir G., Gurgur H. (2021) Students with Special Needs in Digital Classrooms during the COVID-19 Pandemic in Turkey. *Pedagogical Research*. 2021. Vol. 6, № 1. URL: <https://doi.org/10.29333/pr/9356>
11. Zasenka V., Prokhorenko L. (2022) Children with Special Educational Needs. Education during the Pandemic. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska sectio J-Paedagogia-Psychologia*. Vol.35, №1. P.123. URL: <https://doi.org/10.17951/j.2022.35.1.123-130>